Sifatli ta'lim-yorqin kelajak
ISSN: 3060-4761

TerDPI ILMIY XABARNOMASI
SCIENTIFIC BULLETIN OF THE TerSPI
НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК ТерГПИ

www.xabarnoma.terdpi.uz

UDK: 37.091.3:37.091.4
ORCID 0009-0003-4582-7204

KREATIV YONDASHUV ASOSIDA MAGISTRANTLARNING MUSTAQIL FIKRLASHINI RIVOJLANTIRISH METODLARI

Meliqo'ziyeva Zarnigorxon Ikromjon qizi,
Qo'qon davlat universiteti tayanch doktoranti
E-mail: zarnigorxonmeliqoziyeva@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada magistrantlarning mustaqil fikrlashini rivojlantirish masalasi chuqur tahlil qilinadi. Zamonaviy ta'lim tizimi magistrantlarni faqatgina bilim egallovchi emas, balki mustaqil fikrlovchi, muammolarga ijodiy yondasha oladigan shaxs sifatida tarbiyalashni maqsad qilgan. Maqolada mustaqil fikrlashning mazmuni, uning tarkibiy qismlari, ahamiyati va rivojlantirish bosqichlari yoritilgan. Shuningdek, ta'lim jarayonida o'qituvchining o'rni, tanqidiy va ijodiy fikrlashni shakllantirishda qo'llanilishi mumkin bo'lgan metod va vositalar tahlil qilinadi. Magistrantlarning dars jarayonida faol ishtirok etishi, muammoli vazifalarni mustaqil yechishga urinishlari ularning fikrlash faoliyatini faollashtiradi. Maqolada shuningdek, amaliy misollar, metodik tavsiyalar va ilg'or tajribalarga asoslangan yondashuvlar keltirilgan. Ushbu ish pedagoglar, psixologlar, metodistlar hamda ta'lim sohasidagi tadqiqotchilar uchun foydali manba bo'lib xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: mustaqil fikrlash, tanqidiy fikr, ijodiy tafakkur, magistrant faolligi, ta'lim metodlari, interaktiv usullar, innovatsion yondashuv, pedagogik jarayon

МЕТОДЫ РАЗВИТИЯ САМОСТОЯТЕЛЬНОГО МЫШЛЕНИЯ МАГИСТРАНТОВ НА ОСНОВЕ КРЕАТИВНОГО ПОДХОДА

Аннотация: В данной статье подробно анализируется проблема развития самостоятельного мышления магистрантов. Современная система образования нацелена на то, чтобы воспитывать магистрантов не только как носителей знаний, но и как личностей, умеющих самостоятельно мыслить и творчески подходить к решению проблем. В статье раскрываются сущность самостоятельного мышления, его составляющие, значение и этапы развития. Также рассматривается роль преподавателя в образовательном процессе, методы и средства, которые могут быть использованы для формирования критического и творческого мышления. Активное участие магистрантов в учебном процессе, стремление самостоятельно решать проблемные задачи активизируют их мыслительную деятельность. В статье приводятся практические примеры, методические рекомендации и подходы, основанные на передовом опыте. Данная работа может служить полезным источником для педагогов, психологов, методистов, а также исследователей в области образования.

Ключевые слова: самостоятельное мышление, критическое мышление, творческое мышление, активность магистрантов, методы обучения, интерактивные методы, инновационный подход, педагогический процесс.

METHODS OF DEVELOPING MASTER'S STUDENTS' INDEPENDENT THINKING BASED ON CREATIVE APPROACH

Sifatli ta'lim-yorqin kelajak
ISSN: 3060-4761

TerDPI ILMIY XABARNOMASI
SCIENTIFIC BULLETIN OF THE TerSPI
НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК ТерГПИ

www.xabarnoma.terdpi.uz

Annotation: This article provides an in-depth analysis of the issue of developing independent thinking among master's students. The modern education system aims not only to prepare master's students as knowledge recipients, but also as individuals capable of independent thinking and creative problem-solving. The article reveals the essence of independent thinking, its components, significance, and stages of development. It also examines the role of the teacher in the educational process, as well as the methods and tools that can be applied to foster critical and creative thinking. Active participation of master's students in the learning process and their attempts to independently solve problem-based tasks stimulate their cognitive activity. The article also presents practical examples, methodological recommendations, and approaches based on advanced practices. This work serves as a useful resource for educators, psychologists, methodologists, and researchers in the field of education.

Keywords: independent thinking, critical thinking, creative thinking, master's student activity, teaching methods, interactive techniques, innovative approach, pedagogical process.

KIRISH. Zamonaviy jamiyatda insonning muvaffaqiyatli faoliyat yuritishi, hayotda to‘g‘ri qarorlar qabul qila olishi, voqea-hodisalarga mustaqil baho berishi va muammolarga ijodiy yondashishi ko‘proq uning fikrlash qobiliyatiga bog‘liqdir. Shu bois, bugungi ta'lim tizimida magistrantlarda mustaqil fikrlash ko‘nikmalarini shakllantirish va rivojlantirish muhim vazifa sifatida qaralmoqda. Mustaqil fikrlovchi magistrant – bu tayyor bilimlarni yodlab oluvchi emas, balki o‘z kuzatuvlariga, tahlillariga asoslanib, xulosa chiqarishga qodir bo‘lgan, tanqidiy va ijodiy tafakkurga ega shaxsdir.

Ta'lim jarayonida magistrantlarning mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirish – faqatgina bilim berish emas, balki magistrantlarni fikr yuritishga, savollar qo‘yishga, dalil keltirishga va o‘z nuqtai nazarini asoslashga o‘rgatish demakdir. Bu esa o‘qituvchidan interaktiv yondashuv, innovatsion metodlardan foydalanish, magistrantlarga sharoit yaratish va ularni faol ishtirok etishga undashni talab qiladi.

So‘nggi yillarda ta'limda yuz berayotgan islohotlar, kompetensiyaviy yondashuvning joriy qilinishi, fanlar kesimida integratsiya va STEAM yondashuvlarining tatbiq etilishi magistrantlarning fikrlash faoliyatini kengaytirishga, ularni amaliyotga yaqinlashtirishga xizmat qilmoqda. Shu nuqtai nazardan, maqolada magistrantlarda mustaqil fikrlashni shakllantirishga oid nazariy qarashlar, zamonaviy metodlar, o‘qituvchilarning roli hamda mavjud muammolar va ularning yechimlari tahlil qilinadi.

ADABIYOT TAHLILI. Mustaqil fikrlash – bu shaxsning o‘z qarashlarini shakllantirishi, tanqidiy tahlil qilish, dalillarga asoslanib xulosa chiqarish va ongli ravishda qaror qabul qilish qobiliyatidir. Bu kompetensiya nafaqat ta'lim sifatini oshiradi, balki magistrantlarning hayotiy muammolarga nisbatan faol va mas'uliyatli munosabatini ham shakllantiradi.

J. Dewey o‘zining "How We Think" asarida mustaqil fikrlashni ongli refleksiya va muammoli vaziyatlarni yechish orqali shakllanadigan faoliyat deb ta'riflaydi. Uningcha, ta'lim jarayonida savolga asoslangan yondashuv (problem-solving approach) magistrantni passiv eshituvchidan faol ishtirokchiga aylantiradi.

B. Bloom tomonidan ishlab chiqilgan taksonomiya asosida, yuqori darajadagi kognitiv qobiliyatlar – tahlil qilish, baholash va yaratish – aynan mustaqil fikrlash bilan bevosita bog‘liq. Shu bois, zamonaviy o‘quv dasturlarida bu bosqichlarga yetkazish muhim vazifa etib belgilanadi.

Zamonaviy yondashuvlardan biri – CLIL (Content and Language Integrated Learning) va PBL (Project-Based Learning)

metodikalarida magistrant darsda axborotni faqat qabul qilmaydi, balki uni qayta ishlaydi, tahlil qiladi va yangi bilim hosil qiladi. Bu esa mustaqil fikrlashning rivojlanishiga zamin yaratadi.

METODOLOGIYA. Ushbu tadqiqotda magistrantlarning mustaqil fikrlashini rivojlantirishga qaratilgan o‘quv faoliyatlarini tahlil qilish va samarali metodlarni aniqlash maqsad qilingan.

1. Tadqiqot usuli:

Sifat va miqdoriy metodlar uyg‘unligi asosida (mixed methods). Bu yondashuv mustaqil fikrlash darajasi va unga ta’sir etuvchi pedagogik omillarni chuqur o‘rganishga imkon beradi.

2. Ishtirokchilar:

Tadqiqotda Farg‘ona viloyatidagi 3 ta OTMining magistrantlari (jami 90 nafar) ishtirok etadi. Har bir OTMda tajriba va nazorat guruhlari shakllantiriladi.

3. Ma’lumot to‘plash vositalari:

Magistrantlarning mustaqil fikrlash darajasini o‘lchovchi testlar

Yozma insholar (erkin fikr bildirish asosida)

O‘qituvchilar va magistrantlar bilan intervyular

Dars kuzatuvlari

Anketalar (fikr bildiruvchi yopiq va ochiq savollar bilan)

4. Tahlil usullari:

Statistik tahlil (t-test, ANOVA) orqali guruhlar o‘rtasidagi farqni aniqlash

Yozma materiallarning tematik kontent tahlili

5. Bashorat:

Kutilishicha, mustaqil fikrlashga yo‘naltirilgan metodlar – masalan, muammoli dars, fikr almashinuvi, debatlar va loyiha asosida o‘qitish – magistrantlarning erkin fikrlashi, tahlil qilishi va o‘z pozitsiyasini asoslab berishi ko‘nikmalarini sezilarli darajada rivojlantiradi. Tajriba guruhidagi magistrantlarning test va yozma topshiriqlardagi natijalari nazorat guruhidagilarga nisbatan yuqori bo‘lishi kutilmoqda.

NATIJALAR. Magistrantlarning mustaqil fikrlashini rivojlantirish bo‘yicha olib borilgan nazariy tahlil va amaliy kuzatishlar quyidagi muhim natijalarni aniqlash imkonini berdi:

Mustaqil fikrlashni shakllantirishda interfaol metodlarning samaradorligi yuqori ekanligi aniqlandi.

– Guruhlarda ishlash, bahs-munozaralar, “Aqliy hujum”, “Vaziyatli tahlil” (case-study) metodlaridan foydalangan o‘qituvchilar dars jarayonida magistrantlarning fikrlash faolligi oshganini qayd etgan.

– Masalan, Toshkentdagi 2 ta OTMda o‘tkazilgan eksperimentda (2023 yilda) interfaol metodlardan foydalangan guruhlarda mustaqil fikr bildirgan magistrantlar ulushi 37% dan 68% gacha oshgani aniqlangan (Gaffarov va Nigmatov, 2023).

Mustaqil fikrlashni rivojlantirishda o‘qituvchining yondashuvi muhim omil ekanligi tasdiqlandi.

– Ilg‘or pedagoglar magistrantlarga fikr erkinligini berish, savol-javob orqali ularda tanqidiy qarashlarni shakllantirish orqali ijobiy natijalarga erishgan.

– Tajriba guruhlarida darsda savol berish faolligi 2 barobar oshgan, bu esa magistrantlarning o‘z fikrini erkin ifoda etishiga yordam bergan (Xolmuhamedova D.T., 2025).

Ijodiy va tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirishda muammoli topshiriqlar samarali vosita bo‘lib xizmat qiladi.

– Ijtimoiy fanlar, adabiyot, biologiya kabi fanlarda muammoli topshiriqlar qo‘llanganda magistrantlarning o‘z fikrini dalillar bilan asoslashga harakat qilgani kuzatilgan.

– Bunday topshiriqlarga javob yozgan magistrantlarning yozma nutqidagi aniqlik va

asoslangan fikrlar ulushi 25–30% ga oshgan (Buriyeva K.E., 2023).

Mustaqil fikrlashni baholash mezonlari aniqlashtirilmoqda.

– Amaliyotda magistrantlarning mustaqil fikrlashini baholashda quyidagi ko‘rsatkichlardan foydalanish taklif qilinmoqda:

a) savollarga dalil asosida javob berish qobiliyati,

b) muammoga turli nuqtai nazardan yondashish,

c) ijodiy yechim taklif qilishd

d) o‘z fikrini aniq va izchil ifodalash.

Texnologiyalarning qo‘llanilishi ijobiy ta’sir ko‘rsatmoqda.

– Raqamli platformalar (Google Classroom, Padlet, Jamboard, Kahoot) yordamida berilgan mustaqil topshiriqlar magistrantlarning o‘quvga bo‘lgan qiziqishini oshirgan, ularning javoblari ham mazmunli va ijodiy bo‘lgan.

MUHOKAMA. Magistrantlarning mustaqil fikrlashini rivojlantirish jarayoni pedagogikada muhim o‘rin tutadi, chunki bu magistrantlarning faolligini oshirib, ularning bilim olishga bo‘lgan motivatsiyasini kuchaytiradi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatdiki, magistrantlarning mustaqil fikrlash ko‘nikmalarini shakllantirishda o‘qituvchilarning metodik yondashuvi va interfaol ta'lim usullari muhim ahamiyatga ega.

Maqolada ta'kidlanganidek, magistrantlarning mustaqil fikrlashini rivojlantirishda interfaol metodlardan foydalanish samarali natijalarga olib keladi. Magistrantlarga mustaqil fikrlashni o‘rgatish uchun o‘qituvchilar ularni savol-javob jarayonlariga, guruh muhokamalariga jalb qilishlari kerak. Toshkentdagi tajriba OTMlarida, 2023-yilda o‘tkazilgan eksperimentda magistrantlarning mustaqil fikrlashga bo‘lgan yondashuvining ijobiy o‘zgarishlari kuzatildi. Bu o‘zgarishlar magistrantlarning tanqidiy fikrlash, izchil qarorlar qabul qilish va muammolarni ijodiy yechish qobiliyatlarini oshirdiB Bu natijalar shuni ko‘rsatadiki, interfaol metodlar nafaqat magistrantlarning bilimlarini mustahkamlashga yordam beradi, balki ularning fikrlash jarayonini aktivlashtiradi. Shu bilan birga, bu metodlar magistrantlarda o‘z fikrini ifoda etish va boshqa fikrlar bilan ishlash qobiliyatini ham rivojlantiradi.

Magistrantlarda mustaqil fikrlashni rivojlantirishda o‘qituvchining roli ham alohida ahamiyatga ega. O‘qituvchi, faqat bilim beruvchidan tashqari, magistrantlarning fikrlash jarayonini yo‘naltiruvchi, ularni to‘g‘ri savollar bilan yo‘naltiruvchi va fikrlar bilan bahslashuvchi rolini bajarishi kerak. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, o‘qituvchilarning pedagogik yondashuvi guruhdagi atmosfera va magistrantlarning o‘qishga bo‘lgan qiziqishiga bevosita ta'sir qiladi. Misol uchun, Buriyeva (2023) tomonidan olib borilgan tadqiqotda o‘qituvchilarning konstruktiv yondashuvi magistrantlarning tanqidiy fikrlarini rivojlantirishda samarali ekanligi aniqlangan. Magistrantlarning mustaqil fikrlashini rivojlantirishdagi kelajakdagi imkoniyatlar aytish mumkinki, magistrantlarda mustaqil fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirishda texnologiyalarning ahamiyati yanada ortadi. Hozirgi kunda raqamli ta’lim platformalarining rivojlanishi va onlayn ta'limning keng tarqalishi magistrantlarga mustaqil o‘rganish imkoniyatlarini yaratmoqda. Masalan, Google Classroom, Padlet va boshqa onlayn platformalar orqali magistrantlarni savollar berishga, fikr almashishga va o‘z bilimlarini mustaqil ravishda tekshirishga undash mumkin.

Yaqin kelajakda, magistrantlarning mustaqil fikrlashini rivojlantirish uchun o‘qituvchilar ko‘proq innovatsion yondashuvlarga murojaat qilishadi. Misol uchun, o‘qituvchilar o‘z darslarini gamifikatsiya qilish orqali magistrantlarda tanqidiy va ijodiy fikrlashni rivojlantirishlari

mumkin. Boshqa tomondan, onlayn va an'anaviy ta’limning integratsiyasi (blended learning) magistrantlarga mustaqil o‘rganish uchun yanada kengroq imkoniyat yaratadi.

Biroq, magistrantlarning mustaqil fikrlashini rivojlantirishda ba'zi muammolar ham mavjud. Birinchidan, barcha o‘qituvchilarni interfaol metodlar va yangi pedagogik texnologiyalarni qo‘llashga o‘rgatish zarur. Ikkinchidan, ba'zi magistrantlarda o‘rganishga bo‘lgan qiziqishning pastligi va yondashuvlarning an’anaviyligini saqlash ham xalaqit berishi mumkin.

Shu bois, mustaqil fikrlashni rivojlantirish uchun magistrantlarga mustahkam psixologik va ijtimoiy sharoit yaratish kerak. Pedagoglar va ta’lim tizimi mutaxassislari uchun taklif etilgan innovatsion metodlarni kengroq joriy etish, o‘qituvchilarni tayyorlash dasturlarini kuchaytirish, hamda ta'lim jarayonini yanada ko‘proq interfaol va ijtimoiylashtirish zarur.

XULOSA. Xulosa qilib aytganda, magistrantlarning mustaqil fikrlashini shakllantirish zamonaviy ta'lim tizimining eng muhim vazifalaridan biridir. Bu jarayon nafaqat ularning bilim olish sifatini oshiradi, balki hayotga bo‘lgan faol, mas’uliyatli va tanqidiy yondashuvini ham rivojlantiradi. Mustaqil fikrlovchi shaxs – bu o‘z qarashiga ega, dalillarga tayangan holda xulosa chiqara oladigan, muammolarga ijodiy yondasha oladigan shaxsdir. O‘qituvchilarning zamonaviy metodlar, interaktiv yondashuvlar va motivatsion muhit yaratish orqali bu boradagi roli beqiyosdir. Demak, magistrantlarni mustaqil fikrlashga o‘rgatish – nafaqat ta’lim sifati, balki jamiyat taraqqiyotining ham muhim omilidir**.**

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyevning ta’lim sohasiga oid nutqlari va farmonlari. — [Respublika, vazirlik nashrlari].

2.Vahobov A., Axmedova N. Pedagogika nazariyasi va amaliyoti. — T.: Fan, 2020.

3.Xolmatov N. Ta’lim jarayonida interaktiv metodlardan foydalanish. — T.: O‘qituvchi, 2019.

4.Hasanboyeva S. Mustaqil fikrlashni rivojlantirish metodikasi. — Samarqand, 2021.

5.Zaynieva M. Zamonaviy dars va pedagogik texnologiyalar. — T.: Innovatsiya, 2022.

6. Jahon pedagogik tajribalari asosida yaratilgan ochiq manbalar va ilmiy maqolalar: www.ziyonet.uz, www.edu.uz